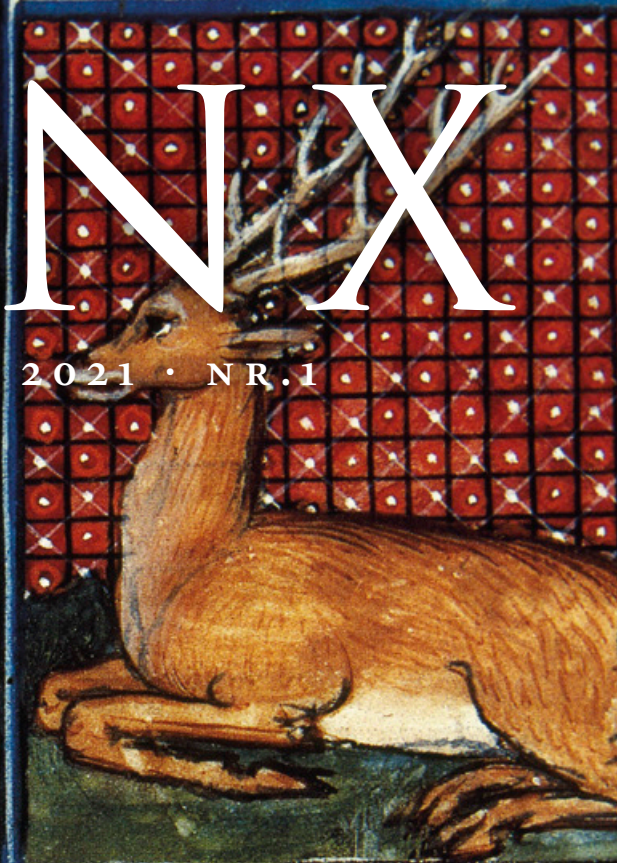
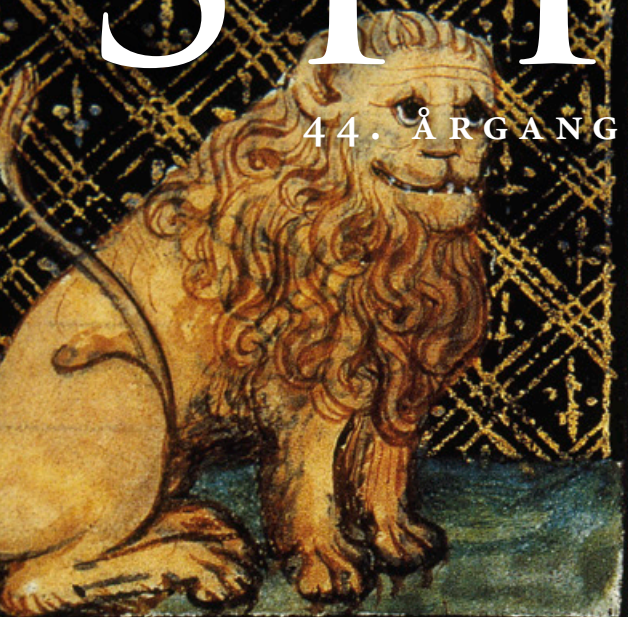


# SEINX

44. ÅRGANG · 2021 · NR. 1



# Kamp, jagt og pragt Våben fra den islamiske verden 1500–1850

AF JOACHIM MEYER

Med sin beliggenhed mod nord ligger Danmark relativt fjernt fra den islamiske verden, og som protestantisk rige deltog Danmark ikke med de sydlige katolske magter i kampene mod Osmannerriget i det 16.–17. århundrede. Disse krige medførte ellers, at mange erobrede våben, ”Türkenbeute”, fandt plads i centraleuropæiske fyrstesamlinger. Danmark havde heller ikke kolonier i Nordafrika og var kun en ubetydelig kolonimagt i Indien, hvor blot de mindre områder Trankebar og Serampore var danske besiddelser og tilmed kun indtil 1845. Kolonier i disse områder var årsagen til, at mange islamiske våben i løbet af det 19. århundrede nåede Frankrig og Storbritannien. Alligevel befinder der sig i dag i Danmark en ikke uvæsentlig bestand af islamiske våben, især fra perioden ca. 1500–1850, og disse er udgangspunkt en udstilling, der forhåbentlig på trods af Corona-epidemien vil være tilgængelig på Davids Samling 26/3–26/9 2021.

## Våben i kontekst

Det har været ambitionen med udstillingen at vise nogle de væsentligste typer våben og våbenrelateret udstyr fra den islamiske verden og samtidig beskrive de kontekster, de har indgået i både i forbindelse med egentlige kamphandlinger, jagt, og de mere ceremonielle sammenhænge. Udover lokale kilder og tilrejsende vesterlændinges beretninger er også malerier vigtige vidnesbyrd om de islamiske våben og deres brug. Det gælder også illustrationer til tekster, der beskriver fortidige forhold, så som det populære iranske national-epos *Shahnama* om de før-islamiske, persiske konger, skrevet af den persiske forfatter Firdawsi (940–1019 eller 1025). Det var nemlig kutyme, at de islamiske malere skildrede miljøet inklusive figurerne påklædning og udstyr som var der tale om deres egen samtid. Således kan man f.eks. i en illustration fra 1493–1494 se eksempler på mange af de våben og rustningsdele, der kendetegnede de islamiske hære lige før ildvåbnene for alvor



Fig. 1. "Kay Khusraw og den persiske hær marcherer Gudarz til undsætning". Miniature fra et eksemplar af Firdawsis *Shahnama*. Iran, Lahijan, 1493–1494. 34,5 x 24,5 cm. Davids Samling 42/2006. Foto: Pernille Klemp.

Fig. 2. Hjelm. Stål, jern, guld og sølv. Vestlige Iran eller østlige Anatolien; sidste fjerdedel af det 15. århundrede. Højde: 32,5 cm. Davids Samling 37/2017. Foto: Pernille Klemp.



Fig. 3. Sværd (yatagan) med skede. Stål, guld og tekstil. Tunesien, Tunis; første halvdel af det 18. århundrede. Længde (sværd): 69 cm. Nationalmuseet Mb 60a. Foto: John Lee.

vandt frem (fig. 1): Lanser, buer med pile, sabler og en enkelt økse. Beskyttelse består af hjelme, ringbrynjer og armbeskyttere og en enkelt hest er desuden forsynet med et hovedpanser og et skaberak. Mange af disse våbentyper fortsatte med at spille en rolle i den islamiske verden langt frem i tid, ikke mindst i mere ceremonielle sammenhæng, indtil strukturerne i de islamiske samfund for alvor ændrede sig under påvirkning fra Vesten.

### Udstyr til beskyttelse

Maleriets hjelme med de karakteristiske udskæringer omkring øjnene er i dag kendt som "turbanhjelme" (fig. 1). Betegnelsen refererer dels til deres form og dels til, at de relativt store hjelme blev båret ovenpå stødabsorberende turbaner. Øverst kunne fjer fæstes til den spidse afslutning. Sådanne hjelme menes især at være anvendt af turkmenere i det vestlige Iran og østlige Anatolien i det 15. århundrede, men måske også af osmannerne lidt senere. Som maleriet viser det, kunne slør af ringbrynjer være fæstnet til hjelmene foran. I fredeligere situationer kunne sløret løftes op bag den forskydelige næsebeskytter, mens det under krigshandlinger beskyttede ansigtet helt og blot efterlod huller foran øjnene. En turbanhjelme i Davids Samling, der også har huller til en ringbrynje, er kanelleret på overgangen fra det cylindriske, nedre parti (fig. 2). Derudover er den dekoreret med store, sølvoverlagte indskriftfriser i to bånd, der priser en unavngiven hersker. En datering og kontekst for hjelmen fremgår dog af, at tæt beslægtede indskrifterne pryder en turbanhjelme i Metropolitanmuseet, hvor de tolkes at rumme navnet på den turkmeniske aq quyunlulsultan Yaqub ibn Uzun Hasan, der regerede 1478–1490.

Det er karakteristisk, at kalligrafiske indskrifter spiller en vigtig rolle ved islamiske våben lige som i forbindelse med kunst og arkitektur generelt. På våbnene har indskrifternes indhold forskellig karakter: Nogle rummer informationer om





Fig. 4. Sabel. Stål, sølv, guld, rubiner, smaragder, bjergkrystal og perler. Indien, Lucknow; midten af det 19. århundrede. Længde: 63 cm. Privat samling. Foto: Pernille Klemp.

fremstillingssted, datering, ejer og våbensmed. Der kan også være tale om passager fra Koranen og sætninger, der anses at have en beskyttende eller lykkebringende virkning. Dertil kommer strofer, der bruger det farlige våben som et poetisk billede – ofte som en parallel til den altudslettende kærlighed til den elskede (Gud), man rammes af.

### Blankvåben

I den islamiske verden eksisterede der fra gammel tid et stærkt udviklet system af gavegivning, og her spillede også våben en vigtig rolle. Gaverne udveksledes ikke kun mellem herskerne og deres undersåtter, også herskerne imellem sendtes gaver, og våbengaver nåede endda ud over den islamiske verden. En *yatagan* er på denne vis nået til Danmark (fig. 3). Dette korte sværd var typisk for de osmanniske områder, hvor pragtversioner udførtes til sultanerne i det 16. århundrede. Våbentypen fik dog sin største udbredelse i det 18.–19. århundrede – også blandt bredere kredse på Balkan og i området omkring Middelhavet.

*Yataganen* med greb og skedebeslag af guldblik og den rige gulddekoration på klingens er et godt eksempel på den type pragtvåben, der i de nordafrikanske, såkaldte barbaresk-stater, i det 18.–de første tiår af det 19. århundrede blev anvendt som gaver såvel lokalt som til fremmede magthavere. Den skænktes af herskeren af Tunesien, Ali 1. ibn Muhammad, til den danske kong Frederik 5., og den ankom til København i 1753, ledsaget bl.a. af to tilsvarende, pragtfuldt udsmykkede sadler samt heste og eksotiske dyr. Gaven beseglede en fredstraktat mellem Danmark og Tunesien, der skulle gøre en ende på truslen fra de sørøvere, som angreb skibe i Middelhavet og ud over last og skibe også tog besætningerne til fange som slaver, der kunne frikøbes.

Selvom der næppe i København har været nogen, der interesseret sig for at læse klingens indskrift, synes den dog at passe godt til sammen-



Fig. 5. Dolk. Stål, forgyldt bronze og rubiner. Indien, Deccan; anden halvdel af det 16. århundrede. Længde: 40 cm. Davids samling 36/1997. Foto: Pernille Klemp.



Fig. 6. Økse. Stål, sølv, guld og turkiser. Uzbekistan, Bukhara; 19. århundrede. Længde: 51,8 cm. Nationalmuseet Q 292. Foto: Arnold Mikkelsen.

et greb med den skiveformede afslutning og en knop, der er typisk for den indiske sabeltype, *tulwar*. Klingen er kort og kraftig og forsynet med 15 perler i en lang rille, der er synlig øverst på den ene side og nederst på den anden (fig. 4). Klingen bærer desuden en dekorationer i guld med det heraldiske våben tilhørende Awadhs sidste *nawwab* (vicekonge), Wajid Ali Shah (r. 1847–1856), der regerede et stærkt reduceret rige i det nordlige Indien på britisk nåde. Grebet er udformet i sølv med guldindfattede ædelsten karakteristisk for Awadhs metalarbejder. På grebet optræder ædelstenene dog så tæt og med så kraftige indfatninger i guld, at det næsten kan være svært at opfatte, at dekorationen består af små og store blomsterhoveder, suppleret af bladlignende former. Dermed stemmer grebets dekoration godt overens med den kunstneriske overdådighed, der kendetegnede Wajid Ali Shahs periode. Den betegnede en sidste kunstnerisk opblomstring, inden denne hersker til sidst på ublodig vis blev afsat, og Awadh endelig blev annekteret af ”British East India Company”.

Især i en indisk sammenhæng var greb på blankvåben dekoreret med figurative elementer. Foruden blomsterhoveder og hele planter formet af hel- og halvædelsten indlagt i guld, der danner fremstående kanter omkring stenene (den indiske *kundan*-teknik) kunne også selve grebet være udskåret med plantemotiver i lavt relief eller som fritstående elementer. Fra Indien er der også talrige eksempler på greb især i jade, der afsluttes af naturtro dyrehoveder, først og fremmest heste, men også kameler, får, geder, løver og tigre – symboler på snarrådighed og fysisk styrke.

Grebet på en dolk i Davids Samling er derimod af en anden, langt mere sjælden type, hvor flere forskellige dyr indgår i komplicerede kampe: I den ene side er halsene af en fønix og en drage slynget om hinanden i en dødelig kamp (fig. 5). Overfor holder en fantasiløve med horn en lille elefant strakt ud i sine klør. Resten af dragens og løvens krop løber langs grebet og smelter ved parerpladen sammen med to fugle med udbredte vinger og hovederne drejet ned mod klingens. Dyrenes øjne har været indlagt med rubiner, hvoraf næsten dog alle mangler i dag.

hængen. Det er vers af andaluseren Lisan al-Din ibn al-Khatib (d. 1374), der beretter hvorledes klingen har tilfredsstillet sin blodtørst.

Den mest udbredte type længere blankvåben i den islamiske verden var imidlertid de enågede sabler, der tidligere gerne var forsynede med mere lige klinger (fig. 1), mens de krumme efterfølgende kom til at dominere. Afhængig af hvor de blev fremstillet i den islamiske verden, varierede udformningen. En indisk sabel i dansk privateje har

Motivet med en løve, der griber om og overvinde en elefant, er et gammelt sydindisk, hinduistisk motiv, der dog også vandt indpas i en muslimsk sammenhæng i Deccan-området i det sydvestlige Indien, hvor en række mindre muslimske sultanater var opstået i årtierne omkring 1500. Her pryder skulpturelle versioner af dette motiv stadigvæk den dag i dag flere af de forter, der blev opført af de lokale muslimske herskere. Dolkens anden dyrekamp mellem en drage og en fønix afspejler derimod en påvirkning fra persisk kultur, der også udøvede en stærk indflydelse i Deccan-sultanaterne. De var nemlig shia-muslimske, og havde bl.a. også derfor tætte kontakter til det ligeledes shiittiske Iran.

### En ceremoniel økse

I Danmark er der en tradition for videnskabelige ekspeditioner til den islamiske verden, der begyndte med Frederik Nordens rejse til Egypten i 1737–1738, og som er fortsat ind i det 20. århundrede. Derfor er en række islamiske våben nået til Danmark fra såvel Nordafrika, Mellemøsten som Centralasien, gerne ledsaget af vigtige vidnesbyrd om deres brug og detaljerede informationer om den kontekst, de stammede fra.

En økse i Nationalmuseet er blevet indsamlet af den danske opdagelsesrejsende Ole Olufsen på en af hans ekspeditioner til Centralasien i anden halvdel af 1890'erne (fig. 6). Ifølge Olufsens optegnelser stammede den fra emiren af Bukhara. Øksen, der er dekoreret med et skelmønster i turkiser, blev båret af en af hans vigtigste officerer forrest i det optog af personer, der ledsagede emiren, når han forlod sin bolig.

Brugen af ceremonielle økser ser ud til at være nået til det islamiske Mellemøsten inspireret af de byzantinske kejsere, der lod sig omgive af frygtindgydende, økse bærende livvagter – gerne fra Skandinavien. Herfra bredte traditionen sig til hele den islamiske verden (fig. 1). Disse økse bærende ledsagere var desuden forsynet med bjælder, så man også kunne høre optoget bevæge sig, og de bar gerne aflange hatte.

Da Olufsen opholdt sig i Centralasien, var Bukhara-emiratet blevet til et russisk protektorat, og russerne havde påbegyndt en modernisering. Øksen må være blevet fremstillet nogle generatio-

ner tidligere, og afhændelsen af den til Olufsen er et symptom på, hvorledes fortidens styreform og gamle skikke nu for alvor var under afvikling.

### Efterspil

Interessen for islamiske våben i vesten har imidlertid også sat sig andre spor end indsamling – dog udenfor en danske sammenhæng. Napoleon nåede på sine felttog til Nordafrika og Syrien, og begejstret over de farverige lokale krigere lod Napoleon snart oprettede et korps af arabiske ”Mamlukker”, der indgik i hans kejserlige garde. De var udstyret med lokalt fremstillede våben, bl.a. den karakteristiske, osmanniske krumsabel af *kilij*-typen med en parerstang som på den indiske *tulwar* (fig. 5), om end spinklere, men med et greb som afsluttes i et kort ”hoved”, der buer modsat klingens krumning. Beundringen for disse eksotiske sabler spredte sig imidlertid som en mode blandt den franske hærs øverste og videre til deres engelske modstandere, og disse lod sig også udstyre med de smarte, osmanniske sabler. Sidenhen bredtes moden sig også blandt andre officerer, og snart blev sabler af *kilij*-typen også fremstillet i Europa og USA – den amerikanske marine havde nemlig også stiftet bekendtskab med sablerne, da USA i begyndelsen af det 19. århundrede deltog i søslag i Middelhavet mod de nordafrikanske barbaresk-stater. Disse sabler vandt efterhånden indpas som en del af det militære udstyr i vesten, og stadig den dag i dag hænger der ”Mamluk-sabler” fra bæltterne på højerestående officerer i den engelske hær og officerer i den amerikanske marine, når de optræder i deres gallauniformer. ■

### Forslag til videre læsning

- KJELD VON FOLSACH, JOACHIM MEYER & PETER WANDEL, *Kamp, jagt og pragt. Våben fra den islamiske verden 1500–1850*. København 2021.
- DAVID G. ALEXANDER, STUART W. PYHRR & WILL KWIATKOWSKI, *Islamic Arms and Armor in the Metropolitan Museum of Art*, New York 2015.
- HOLGER SCHUCKELT, *Die Türkische Cammer. Sammlung orientalischer Kunst in der kurfürstlich-sächsischen Rüstammer Dresden*, Dresden 2010.